

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Проведено системний аналіз наукових розробок щодо механізму державної підтримки ринку органічної продукції, запропоновано шляхи його удосконалення за окремими напрямками. Розроблено схему взаємодії суб'єктів управління та інституційної інфраструктури ринку органічної продукції.

Постановка проблеми

У кінці ХХ століття у світі значно поширилося органічне виробництво, яке сприяє збереженню природного середовища, соціальному розвитку села та забезпеченню здоров'я населення. Наша держава наразі є однією з найбільших постачальників сировини органічного виробництва до Європи, маючи у своєму активі майже 300 тис. га органічних угідь. Однак пріоритетом державної політики має бути не експорт дешевої сировини, а розвиток переробки та маркетингу органічної продукції всередині країни.

Важливість державного регулювання розвитку виробництва, обігу та споживання органічної продукції зумовлена вимогами часу. Слід зазначити, що найбільшого поширення органічне виробництво набуло саме у тих країнах, де була сформована система, яка включає спеціальну інфраструктуру, що забезпечує сертифікацію, маркетинг органічної продукції, контроль якості, реалізацію тощо. Таким чином, органічне виробництво потребує цілеспрямованої та виваженої державної підтримки.

Аналіз останніх досліджень та постановка завдання

Дослідженню питань ролі державної підтримки розвитку органічного виробництва та регулювання ринку органічної продукції присвячені праці таких вітчизняних науковців, як Н. А. Берлача, А. Галяса, А. Р. Дуба, Т. О. Зайчука, М. В. Капштика, Н. Я. Кутаренко, О. М. Царенко, Т. О. Чайки, В. П. Щербаня та ін. Проте, багатогранність та широкоаспектність проблем державного стимулювання розвитку органічного виробництва зумовили необхідність проведення більш ґрунтовного дослідження.

Метою статті є систематизація інструментів державної підтримки органічного виробництва та надання рекомендацій щодо вдосконалення та стимулювання розвитку ринку органічної продукції в Україні.

Об'єкти та методика досліджень

Об'єктом дослідження є інструменти державного регулювання ринку органічної продукції, що у сукупності формують єдиний механізм. Теоретичною та методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних й зарубіжних науковців з проблем державної підтримки ринку органічної продукції. У процесі дослідження застосовано такі методи: абстрактно-логічний (при обґрунтуванні важливості державної підтримки органічного виробництва), аналізу і синтезу (при визначенні інструментів державної підтримки розвитку органічного виробництва), графічний (при побудові рисунків).

Результати досліджень

Державне регулювання ринку сільськогосподарської продукції – це система економічних, фінансових, нормативно-правових, організаційних і соціальних заходів, що здійснюються державою з метою забезпечення ефективного й стабільного розвитку продовольчого ринку та повного забезпечення населення якісними продуктами харчування за прийнятними ринковими цінами [1, 594].

Механізм державної підтримки органічного виробництва носить системний характер та складається з окремих блоків (рис. 1).

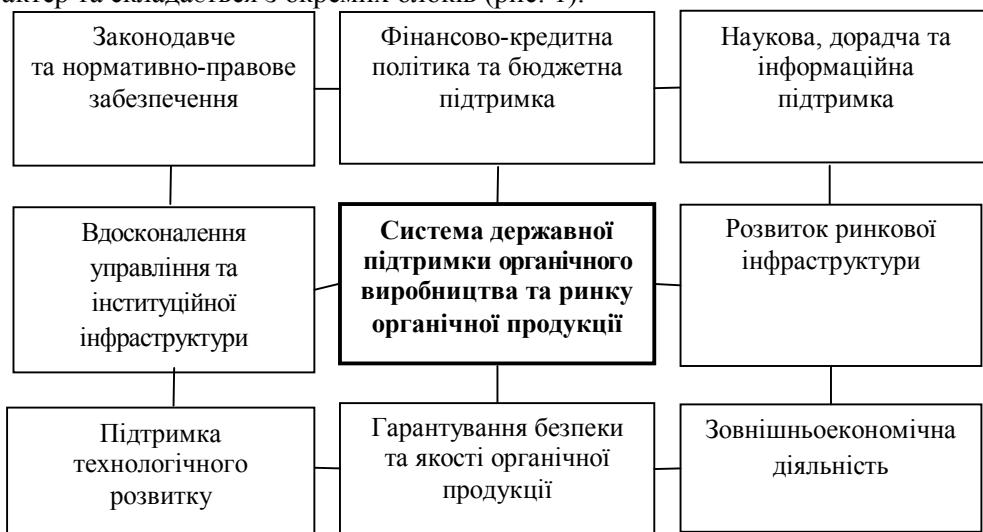

Рис. 1. Механізм підтримки розвитку органічного виробництва та ринку органічної продукції

Джерело: розроблено автором на основі [2, 3].

Законодавче та нормативно-правове забезпечення. Законодавче та нормативно-правове забезпечення необхідне для визначення правових, економічних й соціальних основ ведення органічного виробництва. Ним встановлюються вимоги до вирощування, виробництва, переробки, сертифікації,

маркування, перевезення, зберігання та реалізації органічної продукції з метою забезпечення справедливої конкуренції на ринку органічної продукції.

Поточна ситуація в Україні вимагає прийняття Закону «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», узгодженого із сучасними світовими нормами та регулюванням органічного виробництва; введення в дію базових агроекологічних вимог і стандартів відповідно до регламентів ЄС; запровадження національних стандартів сертифікації та контролю якості органічної продукції; розробки технічних регламентів і підзаконних актів.

Фінансово-кредитна політика та бюджетна підтримка. За допомогою фінансово-кредитних інструментів держава заохочує виробників до ведення органічного виробництва та застосовує санкції до порушників екологічних норм в цілому та вимог органічного виробництва зокрема [4 с., 148–149] (рис 2).

Рис. 2. Інструменти фінансово-кредитної та бюджетної політики на ринку органічної продукції

Джерело: розроблено автором на основі [5, 6].

Фінансова підтримка з боку держави передбачає: розробку спеціального режиму страхування, що враховує високу ризикованість органічного землеробства; запровадження пільгового кредитування підприємств, які ведуть органічне виробництво та здійснюють заходи із підвищення родючості ґрунтів; стимулювання виробництва шляхом встановлення підвищених закупівельних цін на органічну продукцію; реалізації регіональних інвестиційних проєктів, спрямованих на розвиток органічного виробництва.

Податкові пільги й пільгові кредити застосовуються для стимулювання інноваційної та інвестиційної активності товаровиробників щодо використання сучасних науково-технічних досягнень і створення нової, ефективної природоохоронної та ресурсозберігаючої матеріальної бази виробництва.

Як варіант, можливим є проведення безкоштовної державної експертизи ґрунтів органічних господарств на вміст органічних і мінеральних речовин та їх хімічну й радіологічну чистоту, надання часткової компенсації лізингових платежів за оренду сільськогосподарської техніки у перші 3 роки, а також підтримка господарств у період конверсії. Позитивним є запровадження досвіду розвинених країн у частині надання дотацій переробним підприємствам, зокрема тим, що спеціалізуються на дитячому харчуванні [7].

До порушників доцільно застосувати санкції, а саме: штрафи за недотримання технологій органічного виробництва; підвищення плати за користування земельними ділянками; в окремих випадках – позбавлення сертифікату. Додаткові податки на продукт мають призвести до обмеження виробництва і споживання екологічно небезпечної продукції, а також продукції, що виготовляється з обмежених природних ресурсів.

Наукова, дорадча та інформаційна підтримка. Вітчизняна наука і освіта потребують реформування у напрямку екологізації, а тому має проводитися підготовка фахівців за рахунок включення курсу «Органічне сільськогосподарське виробництво» до навчальних програм ВНЗ; перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців галузі; розширення наукових досліджень органічного виробництва; проведення вітчизняних та міжнародних науково-дослідних проєктів та практичних розробок, результати яких можуть бути використані для органічного виробництва.

Метою дорадчих та консультаційних установ є надання висококваліфікованої допомоги при виборі спеціалізації господарства й порад щодо збуту продукції; надання інформації про організації, які здійснюють перевірку ґрунту та виготовленої продукції; консультування щодо захисту та підвищення якості ґрунтів тощо [8]. Необхідним є впровадження статистичного обліку даних органічного виробництва.

Інформаційна підтримка має на меті формування попиту у населення за допомогою наголошення на таких характеристиках органічної продукції, як: екологічна безпека, високі смакові властивості; захист навколишнього

середовища у процесі виробництва; відсутність генетично модифікованих інгредієнтів; зв'язок із місцевим фермером; свіжість продукції тощо. Органічні продукти мають асоціюватися з поняттями як «добробут», «тривалість життя», «традиційна кухня», «народна культура» [9]. Формувати екологічну культуру суспільства фахівці пропонують за рахунок активної реклами органічного продовольства у ЗМІ, науково-практичних конференцій, «круглих столів», ярмарок, виставок, фестивалів тощо.

Вдосконалення управління та інституційної інфраструктури. Створення головного та регіональних центрів розвитку органічного виробництва; розвиток інституційної інфраструктури (громадських організацій, асоціацій виробників, спілок споживачів органічної продукції); налагодження співпраці з органами місцевого самоврядування для спільного планування та реалізації проектів, спрямованих на розвиток органічного виробництва [10]. Підвищення якості надання послуг дозволить українським приватним органам сертифікації ефективно конкурувати із зарубіжними. Для цього необхідно створити належну систему контролю за дотриманням сертифікаційних вимог.

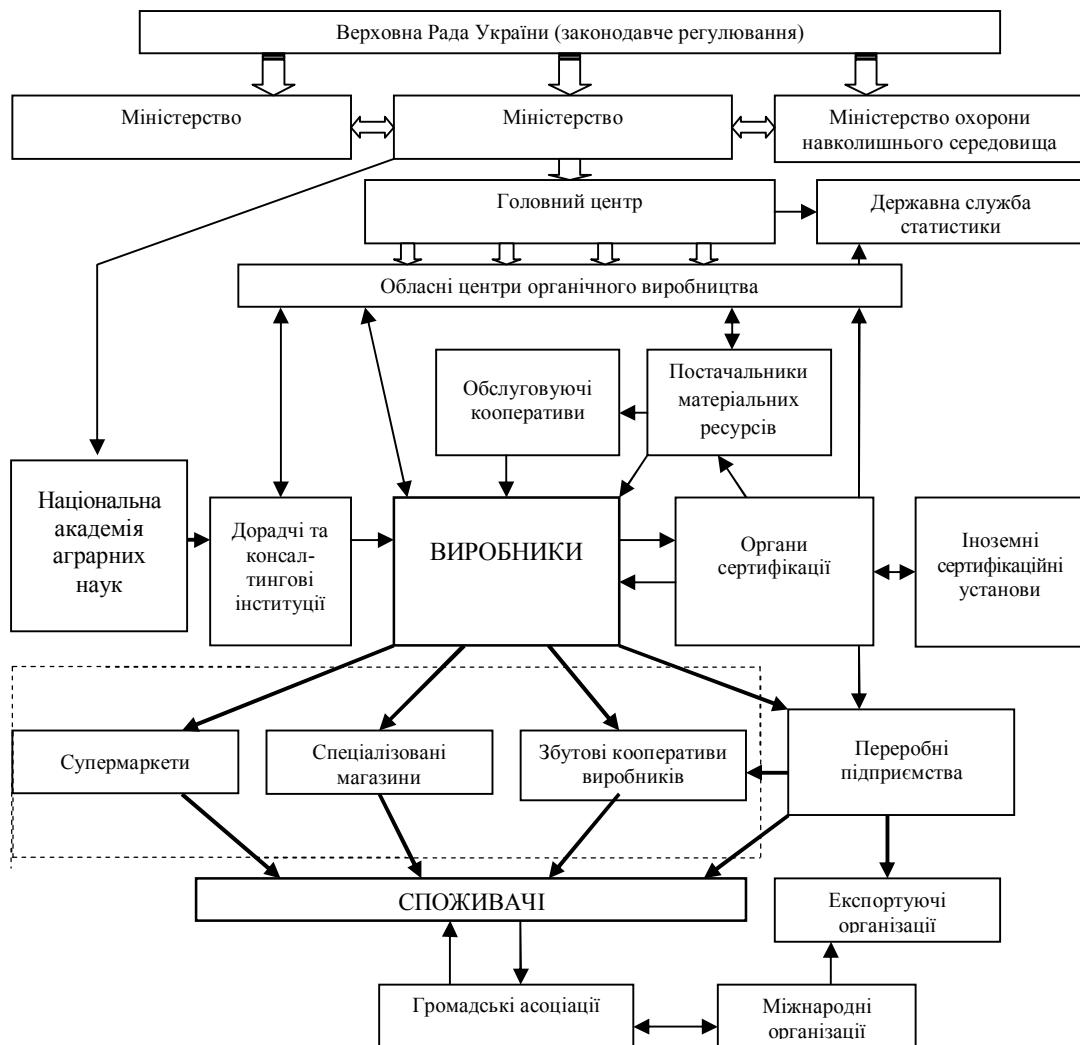

Рис. 3. Взаємодія суб'єктів управління та інституційної інфраструктури ринку органічної продукції

Джерело: власні дослідження.

Розвиток ринкової інфраструктури. З метою формування ринкової інфраструктури необхідним є створення системи реалізації органічної продукції за допомогою мережі заготівельних пунктів, спеціалізованих аграрних ринків тощо. Зазначимо, що систему збуту органічної продукції потрібно налагоджувати з урахуванням специфіки кожного регіону. З метою спільного збуту органічної

продукції, постачання засобів біологічного захисту рослин та лікування тварин заохочення потребує розвиток сільськогосподарської кооперації.

Канали збуту доцільно розвивати шляхом створення спеціалізованих магазинів, організації спеціальних місць на оптових сільськогосподарських ринках та мережі прямого збуту сільськогосподарської продукції від виробника до споживача; налагодження взаємовигідних партнерських відносин між сільськогосподарськими товаровиробниками та іншими суб'єктами аграрного ринку, між виробниками еко-інноваційної та органічної продукції; впровадження державного замовлення на виробництво органічної продукції для потреб дитсадків, шкіл та лікарень, окремих верств населення.

Підтримка технологічного розвитку. Розвиток виробництва органічної продукції неможливий без запровадження новітніх досягнень вітчизняної та зарубіжної науки. Держава повинна заохочувати виробництво біологічних засобів охорони рослин та тварин; виведення районованих сортів рослин, стійких до шкідників, хвороб та несприятливих погодних умов; виробництво органічних добрив; впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій; розробку та виробництво спеціальної техніки; впровадження інноваційних технологій переробки, зберігання та транспортування органічної продукції; розвиток переробних підприємств-виробників продукції дитячого харчування.

Гарантування безпеки та якості органічної продукції. Дана сфера діяльності включає: встановлення чітких стандартів на сільськогосподарську продукцію; посилення захисту прав споживачів шляхом удосконалення державного контролю за якістю та безпекою продовольчих товарів; гармонізацію національних стандартів якості з міжнародними; запровадження національної системи сертифікації та маркування органічної сільськогосподарської продукції й продуктів харчування; чітке визначення державних пріоритетів щодо заборони застосування на території України технологій генної інженерії та продажу генетично модифікованої продукції; впровадження маркування органічної продукції, яке б забезпечило достатній рівень захищеності органічної продукції; боротьба із виробниками «псевдоорганічної» продукції; підтримка сертифікованих лабораторій з перевірки якості продуктів харчування.

Зовнішньоекономічна діяльність. Розвиток зовнішніх зв'язків має відбуватися за такими напрямками: розвиток стратегії інтеграції в існуючі міжнародні структури для полегшення доступу на зовнішні ринки органічної сільськогосподарської продукції; сприяння розвитку експорту готової конкурентоспроможної продукції через створення національної гарантійної системи, що відповідає вимогам законодавства ЄС та є еквівалентною міжнародним системам сертифікації й контролю органічного виробництва та органічних продуктів харчування; обмеження імпорту органічної продукції, яка може бути вироблена в Україні з метою захисту вітчизняних товаровиробників; формування аграрного та екологічного іміджу України на міжнародній арені за

допомогою зосередження уваги на екологічній концепції сучасного вітчизняного сільського господарства.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Становлення органічного аграрного виробництва в Україні, особливо на початкових стадіях, потребує державної підтримки. Враховуючи світовий досвід надання допомоги виробникам органічної продукції, варто застосовувати всі наявні інструменти та методи впливу. У розвинених країнах механізм стимулювання органічного виробництва чітко визначається у цільових програмах розвитку та національних планах дій.

Комплексно реалізуючи вищевикладені положення програми заходів із підтримки органічного виробництва та ринку органічної продукції, можна досягти високого рівня конкурентоспроможності органічної галузі вітчизняного АПК, що забезпечить не тільки сталий розвиток сільських територій, а й задовольнить потреби населення країни у якісному продовольстві.

Актуальною наразі є проблема адаптації світового досвіду цільової підтримки фермерів-виробників органічної продукції до умов України. Визначення науково обґрунтованих розмірів дотацій органічним сільськогосподарським підприємствам, залежно від їх спеціалізації, розмірів, стадії органічного виробництва, має стати предметом подальших досліджень.

Література

1. *Андрійчук В. І.* Економіка аграрних підприємств : підручник. / *В. І. Андрійчук* // – 2-ге вид., доповн. та перероб. – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с.
2. *Артіши В. І.* Адаптація світового досвіду виробництва і реалізації екологічно чистої сільськогосподарської продукції до умов України / *В. І. Артіши* // – Вісник Сумського НАУ. Серія „Фінанси і кредит” – 2008. – № 2. – С. 316–319.
3. *Кутаренко Н. Я.* Державна підтримка у сфері органічного аграрного виробництва / *Н. Я. Кутаренко* // Вісник ДонНУЕТ. Сер. «Економічні науки». – 2011. – № 3. – С. 30–35.
4. *Царенко О. М.* Економіка та менеджмент екологізації АПК: монографія / *О. М. Царенко, В. П. Щербань, П. В. Тархов* // – Суми, ВТД «Університетська книга», 2002. – 256 с.
5. *Ратошнюк Т. М.* Економічний механізм стимулювання виробництва екологічно чистої продукції / *Т. М. Ратошнюк* // Наука і економіка. – 2012 – № 1. – С. 150–154.
6. *Чайка Т. О.* Фінансове забезпечення запровадження органічного виробництва в аграрному секторі економіки / *Т. О. Чайка, К. М. Чужмир* // Організаційно-правові форми агропромислових формувань: стан, перспективи та вплив на розвиток територій. Міжнар. наук.-метод. конф., 11–12.11.2011 р. – Київ, 2011.– С. 288–295.

7. *Зайчук Т. О.* Стратегія формування ринку екологічно чистих продуктів харчування як інструмент сталого розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kdu.edu.ua/conf/Konf_Vernadskii/2010/TEZY/5_section/126.PDF

8. *Дуб А. Р.* Доцільність та перспективи державного сприяння виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні / *А. Р. Дуб* // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008. – вип. 18.9. – С. 83–88.

9. *Берlach Н. А.* Аналіз мотиваційних факторів в аспекті адміністративно-правового регулювання у процесі розвитку органічного сільського господарства в Україні / *Н. А. Берlach* // Юридична психологія та педагогіка. – 2010. – № 2. – С. 186–194.

10. Концепція державної програми розвитку органічного виробництва в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25?start=7>
